

Πρωτοί Μορῶν

Ναῖουα Καρζαλδοῦς 236^α-236^β
Συγγραφεύς.
ἐν τῷ Ναῖουα Πρωτοῦ ἔσθ' Ἰσθραήλ
Μορῶν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΚΙΟΥ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ.

Ἐν τῷ Κατάλογῳ τῶν βυζαντιακῶν μολυβδοβούλλων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει τέως ὑφισταμένου Ρωσικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τῷ συνταθέντι ὑπὸ Β. Παντζέγκο (*), ἐδημοσιεύθη τὸ ἐνταῦθα εἰκονιζόμενον μολυβδόβουλλον, ὅπερ ἐπὶ μὲν τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως φέρει προτομὴν κατενώπιον τῆς Θεοτόκου δεομένης μετὰ τοῦ βρέφους ἐπὶ τοῦ στήθους ἐν δίσκῳ, ἐπὶ δὲ τῆς ὀπίσθιας τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν.

† ΘΚΕ
ΡΟΗΘΕΙ
ΤΟ ΠΡΟΤ,
ΤΣ ΠΑΠΙ
ΚΙΟΥ

† Θεοτόκε
βοήθει
τ(ῶ) προ(ώ)τ(ω)
τοῦ Παπι
κίου.

Τὸ μολυβδόβουλλον ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν καὶ εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτοῦ, ἐν ἣ τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται τὸ ὄνομα *Παπίκιον*.

Ὁ Παντζέγκο θέλων νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ μολυ-

(*) Ὁ Κατάλογος οὗτος ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Δελτίῳ τοῦ Ἰνστιτούτου, τόμ. VIII (1903), IX (1904 καὶ XIII (1908) καὶ εἰς ἴδιον τεύχος μετὰ 15 φωτοτυπιῶν πινάκων. Τὸ μολυβδόβουλλον, περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος ἐδημοσιεύθη ἐν τόμ. XIII, σελ. 135, ἀριθ. 441, πίν. VI ἀριθ. 10.

βδοβούλλου, παρατηρεῖ ὅτι ἐν αὐτῷ ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον, νέον καὶ τέως ἄγνωστον αὐλικὸν ἀξίωμα, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν, ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ παπίου, ὡς ἐκαλεῖτο παρὰ Βυζαντινοῖς ὁ ἔχων τὴν ἐποπτεῖαν τῶν θυρωρῶν καὶ φυλάκων τοῦ Παλατίου, ἀξίωμα παραπλήσιον πρὸς τὸ τῶν Γάλλων *le concierge du Palais* καὶ περὶ οὗ ὁ Κωνστ. Μανασῆς (Χρονικ. 4697) γράφει: «πρὸς τὸν τῶν οἰκῶν φύλακα τὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις, | παπίαν λέγομεν αὐτὸν κατὰ Ῥωμαίων γλῶτταν». Ζητεῖ δ' ὁ Παντζέγκο νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ἀξίωμα, τὸ ἐμφανιζόμενον ἐν τῷ μολυβδοβούλλῳ, μὴ ὑφιστάμενον πρότερον, ἐδημιουργήθη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν, ἐποχὴν καθ' ἣν πολλὰ μετεβλήθησαν ἐν τῇ αὐλικῇ ἱεραρχίᾳ.

Ἡ ἐρμηνεία αὕτη τοῦ Παντζέγκο φαίνεται εἰς ἡμᾶς βεβιασμένη καὶ ἀσπύκτης, διότι οὐδεμίαν μαρτυρίαν προσήγαγεν οὗτος, ἐξ ἧς νὰ εἴδῃται ὅτι ὑπάρχει ἀναλογία μεταξὺ τοῦ ἀξιώματος τοῦ παπίου καὶ τοῦ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ μολυβδοβούλλου τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμενον. Παρεσῆθη δ' ὁ Παντζέγκο εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, διότι ἐνόμισεν ὅτι τὸ ὄνομα *Παπίκιον* παράγεται ἐκ τοῦ παπίας, ἐντεῦθεν δ' ὀρμώμενος συνεπέρανεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν ἐδημιουργήθη τὸ ἀξίωμα *πρῶτος τοῦ παπίου* κατ' ἀνάλογον πρὸς τὸ τοῦ παπίου. Ἀλλὰ καὶ ὅσα γράφει στηριζόμενος κυρίως εἰς τὰς ἐρεῦνας τοῦ Δ. Βελιάγεφ, τοῦ ἐπιφανοῦς ἐρμηνευτοῦ τῆς *Ἐκθέσεως τῆς Βασιλείου τάξεως* Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ παπίου καὶ τοῦ μεγάλου παπίου, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸ *Παπίκιον* τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ μολυβδοβούλλου.

Πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης δύναται νὰ συντελέσῃ ἡ ἐρευνα τοῦ ὀνόματος *Παπίκιον*, ὡς ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἱστορικοῖς καὶ χρονογράφοις. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται κατὰ τὴν *IB'* καὶ τὴν *IG'* ἑκατονταετηρίδα ὡς ὄνομα ὄρους, ἐφ' οὗ ὑπῆρχον μοναί, σκῆται καὶ ἀναχωρητήρια μοναχῶν. Ἡ παλαιοτάτη μνεῖα αὐτοῦ εὐρίσκειται παρὰ τῷ Ζωναρᾷ, ὅστις διηγεῖται ὅτι ἐν ἔτει 1113 ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν, ἣν ἐπεχείρησε πρὸς καταπολέμησιν τῶν αἰρετικῶν Παυλιανιτῶν, κατελήφθη ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ ἠναγκάσθη νὰ διαχειμιάσῃ, μετὰ τῆς

αυτοκρατορίας καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παπικίου ὄρους (Ζωναρ. 18, 20, σελ. 250, τ. 4, ἐκδ. Dindorf). Δευτέρα μνεία τοῦ Παπικίου ὄρους καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἱερῶν φροντιστηρίων εὑρηται παρὰ τῷ Νικήτα Χωνιάτῃ, ὅστις ἱστορεῖ ὅτι ὁ αυτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνός, διατριβὼν ἐν Σερδικῇ, τῇ σημερινῇ Σόφια, καὶ ἔχων ὑπονοίας ὅτι ὁ πρωτοστράτωρ Ἀλέξιος Ἀξούχ ἐπεβουλεύετο τὸν θρόνον αὐτοῦ, συλλαβὼν αὐτὸν τῷ 1168 καὶ κείρας μοναχόν, ἔρριψεν εἰς τι τῶν κατὰ τὸ Παπικιον ὄρος φροντιστηρίων (Χωνιάτ. σ. 187). Τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρει καὶ ὁ Κίνναμος (6,6). Ὑπὸ τοῦ Χωνιάτου μνημονεύεται πρὸς τούτοις ὅτι κατὰ τὸ 1191 ἔτος ὁ αυτοκράτωρ Ἰσαάκιος Β΄ Ἀγγελος συνέλαβεν ἐν Δράμα τὸν Ἀλέξιον, νόθον υἱὸν τοῦ αυτοκράτορος Μανουήλ, ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ ὅτι παρεσκευάζε στάσιν κατ' αὐτοῦ, ἔκριρε μοναχόν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸ Παπικιον ὄρος (Χωνιάτ. σ. 557 καὶ 559). Τελευταία μνεία τοῦ Παπικίου εὑρηται παρὰ τῷ αὐτῷ Χωνιάτῃ, ὅστις ἱστορεῖ ὅτι ὁ ζουπάνος τῶν Σέρβων Στέφανος Α΄ Νεμάνια, καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Στέφανον τὸν Β΄ ἐν ἔτει 1195, ἀπῆλθεν εἰς τὸ ὄρος Παπικιον γινόμενος μοναχός (Χωνιάτ. σ. 704). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγῶν καθίσταται φανερόν ὅτι τὸ ὄνομα Παπικιον εἶναι γνωστὸν ὡς ὄνομα ὄρους, ἔχοντος ἐπ' αὐτοῦ μονάς, σκήτας καὶ ἀναχωρητήρια μοναχῶν.

Νῦν ἐπιανερχόμενοι εἰς τὸ μολυβδόβουλλον παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτοῦ δηλοῦται ὅτι τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν πρῶτον τοῦ Παπικίου. Ἀλλὰ τί σημαίνει πρῶτος τοῦ Παπικίου; Τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἀξιώματος τούτου δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ εὐρωμεν, ἂν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἰδρύσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἀναφαίνεται τὸ ἀξίωμα πρῶτος, σημαῖνον τὸν προϋστάμενον τῶν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς μονάς, εἰς κεχωρισμένα κελλία καὶ σκήτας ζώντων μοναχῶν. Θεοδόσιος ὁ Κοινοβιάρχης (414-519), ἰδρύσας τὴν πρώτην Λαύραν παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐν ἣ ἔζων οἱ μοναχοὶ εἰς χωριστὰ κελλία, ἔθηκε τούτους ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ἀββᾶ καλουμένου πρῶτου. Ἐν δὲ τῷ Ἀγίῳ Ὄρει (Ἄθω) οἱ πρῶτοι ἀσκηταί, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν μοναχῶν τῆς Παλαιστίνης, εἶχον ὁμοίως ἀνώτατον ἐπόπτην, ἕνα ἀββᾶν ἢ πρῶτον, ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ περισωθὲν ὄνομα Πρωτῶτον ἐν ταῖς Καρναῖς τοῦ Ἀγίου Ὄρους,

ἐν αἷς ὑπῆρχε τὸ κοινοτικὸν κέντρον τῶν ἀσκητῶν, ἢ λεγομένη Καθέδρα. Ἡ ἀρχὴ τοῦ πρῶτου κατελύθη ἐν Ἀγίῳ Ὄρει μόλις κατὰ τὴν 15' ἑκατονταετηρίδα. Προφανὲς εἶναι, ὡς ἐκ τοῦ μολυβδόβουλλου ἐξάγεται, ὅτι ὡς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει, οὕτω καὶ ἐν τῷ Παπικίῳ, οἱ εἰς σκήτας, κελλία καὶ ἀναχωρητήρια ζῶντες μοναχοί, διέτελουν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ἀββᾶ καλουμένου πρῶτου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερόν ὅτι τὸ μολυβδόβουλλον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς αὐλικὸν ἀξίωμα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν, ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ παπίου, ὡς ἐνόμισεν ὁ Παντζέγκο, ἀλλ' ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν πρῶτον τῆς ἱερᾶς κοινότητος τοῦ Παπικίου ὄρους. Εἶναι δὲ καὶ κατὰ τοῦτο πολῦτιμον τὸ μολυβδόβουλλον, ὅτι εἶναι τὸ πρῶτον, ἐν ᾧ ἐμφανίζεται τὸ μοναχικὸν τοῦτο ἀξίωμα.

Ἡ θέσις τοῦ Παπικίου ὄρους δὲν καθορίζεται σαφῶς ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων. Θέλων νὰ ἐκχωρήσω τὸ ζήτημα τοῦτο ὁ ἀείμνηστος γεωγράφος Ἀντώνιος Μηλιαράκης ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Θρακικῇ Ἐπετηρίδι (1897 σ. 70-78) διατριβὴν, φέρουσαν τίτλον «Καθορισμὸς τῆς θέσεως τοῦ Παπικίου ὄρους», ἐν ᾗ ἐδήμησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι ἡ Ρίλα, τὸ ὑψηλότερον τῶν ὄρεων τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας, συνεχόμενον πρὸς τὴν Ροδόπην ἐξ ἀνατολῶν καὶ ὅτι τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν πηγῶν φροντιστήρια καὶ ἱερὰ σεμνεῖα εἶναι ἡ μονὴ τῆς Ρίλας κειμένη ὑπὸ τὴν κορυφὴν Πόποβα Σιάπκα, εἰς ὕψος 1100 μέτρων, μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἐπὶ τῶν βράχων κειμένων σπητῶν, κελλιῶν καὶ ἀναχωρητηρίων.

Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Μηλιαράκη ἀνασκευάζει δι' αὐτῶν τῶν κειμένων τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων ὁ διευθυντῆς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κ. Στίλπων Κυριακίδης εἰς μελέτην, δημοσιευομένην μετ' οὐ πολὺ ἐν τῇ Ἀθηνᾷ. Ὁ κ. Κυριακίδης, στηριζόμενος εἰς τὰ κείμενα ταῦτα καὶ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς γεωγραφίας τῆς πατρίδος του Θράκης, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ Παπικιον ὄρος κεῖται ἐν τῇ Θράκῃ, βορειοδυτικῶς τῆς Γκιουμουλτζίνης, ἐπ' αὐτοῦ δὲ κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν χωρικῶν σφύζονται σημαντικὰ ἑρεῖπια μοναστηρίων. Ἐκ τοῦ τοιοῦτου καθορισμοῦ τοῦ Παπικίου ὄρους ἀποδεικνύεται ἀληθὴς καὶ ἡ μαρτυρία Νεοφύτου τοῦ Καυσοκαλυβίτου, ὅστις ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ καὶ ἱερᾷ ἱστορίᾳ τῆς Μονῆς Σουμελά, τῇ

τ. Μ. Κωνσταντοπούλου, Πρῶτος τοῦ Παπικίου.

δημοσιευθεῖση ἐν ἔτει 1775, ἐν τῷ Συναξαρίῳ τῶν θεοφόρων πατέρων Βαρνάβα, Σωφρονίου καὶ Χριστοφόρου, ἀφηγούμενος τὰ τῆς μεταβάσεως αὐτῶν εἰς Τραπεζοῦντα ἐξ Ἀθηνῶν, γράφει ὅτι ὁ Βαρνάβας εὐρισκόμενος ἐν Μαρωνεία παρηγγέλθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ Παπικίον ὄρος, ὅπως προσκνήσῃ εἰς τὰς μονάς. Ἐν δὲ ὑποσημειώσει ὁ Κανσοκαλυβίτης προσθέτει «Παπικίον ὄρος πλησίον Μαρωνείας, ἐν ᾧ ἦν ποτε Μοναστήρια, νῦν δὲ οὐδέν». Τὴν μαρτυρίαν αὐτὴν ἐθεώρησεν ὁ Μηλιαράκης πεπλανημένην, νῦν ὅμως διὰ τῆς μελέτης τοῦ κ. Κυριακίδου ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Κανσοκαλυβίτης δὲν ἐπλανήθη, διότι ἀληθῶς πλησίον καὶ βορειοδυτικῶς τῆς Μαρωνείας κεῖται τὸ ὄρος Παπικίον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ